

Ks. KAROL LIPCZYŃSKI

**RADOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA W MISJI
EWANGELIZACYJNEJ KOŚCIOŁA W NAUCZANIU
JANA PAWŁA II I FRANCISZKA**

*Christian Joy as a Form of Evangelization in the Teachings of
John Paul II and Francis*

Współczesny świat, choć z jednej strony charakteryzuje się wieloaspektowym rozwojem, to jednak pełen jest podziałów, niepokojów, niesprawiedliwości i konfliktów. Jest to rzeczywistość, która dotyka zarówno jednostkowego, jak też społecznego funkcjonowania człowieka. Również w wymiarze wewnętrznym wiele osób doświadcza dzisiaj zagubienia, które odbiera im radość i sens życia.

Kościół, posłany przez Chrystusa, by głosić Radosną Nowinę, czuje się również upoważniony do wychodzenia naprzeciw ludzkim problemom i do proponowania opartych na Ewangelii rozwiązań. Sięgając do początków działalności Kościoła, nietrudno zauważyć, że jego misja, choć niejednokrotnie naznaczona cierpieniem, charakteryzowała się entuzjazmem głoszenia wiary w Chrystusa. Radość chrześcijańska stała się w dziejach Kościoła jednym z narzędzi ewangelizacji misyjnej. Także w warunkach współczesnej misji Kościoła narzędzie to zachowuje aktualność i użyteczność.

Niniejszy artykuł jest próbą refleksji teoretycznej nad pojęciem i misyjnym znaczeniem radości chrześcijańskiej na podstawie nauczania papieży Jana Pawła II i Franciszka. Obaj z właściwą sobie wrażliwością dostrzegają problem smutku współczesnego świata, a z drugiej strony proponują mu radość Ewangelii jako swoiste antidotum. Początkiem tej refleksji są trynitarne źródła radości i misji Kościoła. W definiowaniu radości odróżnia się radość prawdziwą

od fałszywej, zakorzeniając tę pierwszą w Chrystusie i Jego misji. Stanowi to punkt wyjścia do radości doświadczanej w ewangelizacyjnym świadectwie Kościoła. Szczególne znaczenie ma tutaj aktualne odczytywanie wydarzenia Pięćdziesiątnicy jako źródła entuzjazmu i mocy Ducha Świętego. Stanowi ono podstawę misyjnej radości Kościoła w każdej sytuacji, w której głoszona jest dzisiaj Ewangelia.

1. Bóg źródłem misyjnej radości

Już Stary Testament podkreśla, że jedynym i niewyczerpalnym źródłem radości jest Bóg, obecny w akcie stworzenia świata i człowieka, w Jego miłosnym istnieniu pośród ludu poprzez ocalenie, przebaczenie, mądrość. Boża radość występuje też zarówno w prawie, jak i prorockich zapowiedziach mesjańskich. Nowy Testament podkreśla z kolei entuzjazm z samego powodu przyjścia Mesjasza na świat, a także ewangelizacyjną radość Jezusa w Duchu Świętym w głoszeniu z mocą prostaczkom Królestwa Bożego. Szczególną radością przeniknięte są Pascha Chrystusa i Jego Wniebowstąpienie. Promienny zapał ewangelizacyjny, pochodzący od zapowiadanego Parakleta, został również udzielony młodemu Kościołowi w dniu Pięćdziesiątnicy. Biblia podkreśla również radość jako element wiecznego szczęścia w perspektywie eschatologicznej¹.

1.1. Określenie radości chrześcijańskiej w perspektywie misyjnej

Według terminologii biblijnej radość (hebr. *gil*, *sason*, *simhah*, gr. *agalliasis*, *chara*, *eufrosyne*, łac. *gaudium*, *laetitia*, *baetitudo*) to emocjonalne doznanie, będące owocem afirmacji dobra i szczęścia, z powodu doświadczeń, zarówno na płaszczyźnie świeckiej, jak i religijnej². Katechizm Kościoła Katolickiego zalicza radość do uczuć, czyli emocji, poruszeń i wrażliwości, jako naturalnych elementów ludzkiej psychiki. Radość w człowieku jest formą pomostu pomiędzy

¹ Zob. A. Paciorek, *Radość*, w: H. Witczyk (red.), *Nowy słownik teologii biblijnej*, Lublin–Kielce 2017, s. 768-769; *Radość*, w: X. Léon-Dufour, *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1994, s. 845-849.

² Zob. A. Paciorek, *Radość*, dz. cyt., s. 738-739.

jego życiem zmysłowym a duchowym, pobudzając go do aktywności³. Dynamika ta jest bardzo istotna dla omawianego imperatywu misyjnego.

Prawdziwa radość (duchowa), w odróżnieniu od fałszywej – zmysłowej i afektywnej – wesołości, jest inspirowana łaską Bożą i skłania człowieka do refleksji nad treścią doświadczeń religijnych, aby w komunii z Chrystusem odkrył i dzielił się z innymi właściwym porządkiem duchowym⁴.

Misja Kościoła wypływa z samej natury Boga, gdzie Ojciec posyła Syna, a Duch Święty jest posyłany przez Ojca i Syna. Kościół jest więc ze swej natury misyjny, bo bierze swój początek z misji Syna i Ducha Świętego w oparciu o zamiysł Boga Ojca. Ta teocentryczna i eklezjocentryczna perspektywa znajduje się w biblijnym centrum Nowego Testamentu. *Missio Dei* kieruje *missio Ecclesiae*, a zatem posłanie Kościoła naznaczone jest przez samego Boga. Nauczanie misyjne Soboru Watykańskiego II, Jana Pawła II i Franciszka wskazuje, że Kościół jest powszechnym sakramentem zbawienia posłanym do wszystkich narodów⁵.

Misje, czyli „specjalne przedsięwzięcia”, w których posłani przez Kościół ludzie idą na cały świat, głosząc wszystkim Ewangelię i zakładając nowe eklezjalne wspólnoty⁶, mają swoje źródło w Bogu i Jego miłości (zob. 2 Kor 5,14)⁷. Radość misyjna, jako doznanie, jest owocem

³ „Miłość powoduje pragnienie dobra, a jego osiągnięcie sprawia radość”. Zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1763-1766 [dalej KKK].

⁴ Zob. A. Żynel, *Radość*, w: Z. Pawlak (red.), *Katolicyzm*, Poznań 1982, s. 324-325.

⁵ II Sobór Watykański, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/166-dekret-o-dzialalnosci-misyjnej-kosciola-ad-gentes-divinitus.html> (dostęp 5.09.2021), nr 1 [dalej DM].

⁶ Zob. II Sobór Watykański, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/113-konstytucjadogmatyczna-o-kosciele-lumen-gentium.html> (dostęp 5.09.2021), nr 6 [dalej KK].

⁷ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, Watykan 1990, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html (dostęp 5.09.2021), nr 11, 60 [dalej RMis].

doświadczenia Bożej miłości⁸, w treści zaś jest Dobrą Nowiną, prowadzącą do zbawienia⁹. Istnieje zatem oczywisty związek między misją Kościoła a radością chrześcijańską, która jest narzędziem ewangelizacji – jest aktem misyjnym.

1.2. Trynitarne źródło radości misyjnej¹⁰

Już w opisie powrotu z preewangelizacji uczniów Chrystusa zwraca uwagę ich entuzjazm. Mistrz z Nazaretu pogłębia jednak ich radość, wskazując na jej nadprzyrodzony i eschatologiczny sens. Promienność posłanych i działanie Ducha Świętego spowodowały również w Synu Bożym radość w uwielbieniu Ojca (zob. Łk 10, 20-21. 23). Ma ona zatem wymiar nie tylko immanentny¹¹, ale i misyjny, ponieważ Bóg Trójjedyny, chce udzielać ludziom swego szczęścia i radości¹² w celu wiecznej z Nim komunii¹³.

Cała historia zbawienia ukazuje misję, poprzez którą Bóg – Ojciec, Syn Boży i Duch Święty, objawia się człowiekowi, zbawia go

⁸ Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*, Watykan 2018, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20180319_gaudete-et-exsultate.html (dostęp 5.09.2021), nr 122 [dalej GeE]; „Istnieją chwile trudne, czasy krzyża, ale nic nie może zniszczyć tej nadprzyrodzonej radości, która dostosowuje się i zmienia, a zawsze pozostaje przynajmniej jako promyk światła rodzący się z osobistej pewności, że jest się nieśkończenie kochanym, ponad wszystko. Jest ona pewnością wewnętrzną, pogodą ducha pełną nadziei, dającą zadowolenie duchowe, niemożliwe do zrozumienia według kryteriów świata”. Tamże, nr 125.

⁹ Zob. Franciszek, *Dom i matka wszystkich. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, „L'Osservatore Romano” 35 (2014) nr 7, s. 4-5.

¹⁰ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et Vivificantem*, Watykan 1986, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_18051986_dominum-et-vivificantem.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 7-8 [dalej DeV]. Zob. też: R. Skrzypczak, *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, Lublin 2005, s. 76-242; W. Kluj, *Teologiczne podstawy misji według Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 35-68.

¹¹ „Ojciec jest źródłem radości, Syn jej wyrazem, a Duch Święty ją wzbudza”. Zob. Franciszek, *Dom i matka wszystkich*, dz. cyt., s. 4-5.

¹² Zob. KKK nr 257.

¹³ Zob. RMis nr 23; KK nr 2; KKK nr 260.

i jednoczy¹⁴. Nakaz misyjny Chrystusa zakorzeniony w naturze Eklezji zawiera ten trynitarny paradygmat (Mt 28, 19), ponieważ ma swoje źródło w nieskończonej miłości Trójcy, gdzie Ojciec posyła Syna w Duchu Świętym¹⁵.

Przybliżając rolę poszczególnych Osób Trójcy, należy podkreślić, że Bóg Ojciec, podziwiając piękno stworzonego świata i człowieka, doznał „radosnego wzruszenia” (zob. Rdz 1, 1-25)¹⁶, które dopełnia się w radości zbawienia i odkupienia¹⁷. Transcendentna radość Ojca jest darem, z którym wychodzi On ku człowiekowi¹⁸.

Kościół jest misyjny, bo zrodził się w kochającym sercu Ojca również z powodu Syna¹⁹. Prorocy z entuzjazmem proklamowali nadejście Mesjasza jako objawienie radości (Iz 12, 6; 40, 9; 49, 13; Za 9, 9; Ne 8, 10)²⁰. W słowach archanioła Gabriela do Maryi: „raduj się”, w scenie zwiastowania, jest także zawarta „iskra szczęścia dla całego świata”²¹. W iskrze tej obecne jest ewangelizacyjne wezwanie dla Kościoła, aby żyć w codzienności pełną i prostą radością Bożą²².

¹⁴ Zob. tamże, nr 234.

¹⁵ Zob. RMis nr 1, 4; DeV nr 9.

¹⁶ Zob. Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini*, Watykan 1998, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_letters/1998/documents/hf_jp-ii_apl_05071998_dies-domini.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 17.

¹⁷ „Ewangelia jest przede wszystkim wielką radością ze zbawienia człowieka”. Zob. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1995, s. 37.

¹⁸ Zob. Jan Paweł II, *Pieśń Iz 12, 1-6 – radość wyzwolonego ludu*, „L'Osservatore Romano” 23 (2002), nr 7-8, s. 47; Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Watykan 2013, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 2 [dalej EG].

¹⁹ Zob. R. Skrzypczak, *Osoba i misja, Podstawy eklezjologii misyjnej w świetle personalizmu papieża Jana Pawła II*, Warszawa 2005, s. 308.

²⁰ Zob. GeE nr 123.

²¹ Franciszek, *Liturgia zachęca nas do radości*, „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 1, s. 53.

²² Zob. tamże; Franciszek, *Dom i matka wszystkich*, dz. cyt., s. 5.

Radość pozostaje również w centrum Narodzenia Chrystusa²³. On sam, jako pierwszy i największy Misjonarz²⁴, „ubogim głosił dobrą nowinę o zbawieniu, [...] a smutnym radość” (IV modlitwa eucharystyczna)²⁵. Entuzjazm Jezusa (Łk 10, 21) w głoszeniu Królestwa Bożego²⁶ wzbudzał powszechną radość (Łk 13, 17)²⁷. Sekret ewangelizacyjny Boskiego Misjonarza był ukryty w Jego miłosierdnym spojrzeniu na lud (Łk 12, 32). Pełen radości w Duchu Świętym, uwielbiał Ojca za to, że otworzył serca prostaczkom (Łk 10, 21)²⁸. Również pierwsi uczniowie, doświadczywszy miłosego spojrzenia Mistrza z Nazaretu, entuzjastycznie mówili o Nim wszystkim (zob. J 1, 41)²⁹. Miłość Chrystusa przynagla uczniów do misji, nadając życiu sens i radość³⁰.

Radość Odkupiciela weszła w nowy wymiar w tajemnicy paschalnej³¹. Syn Boży, mimo cierpienia na krzyżu, był zanurzony w szczęściu Trójcy³². To połączenie w Słowie Wcielonym cierpienia i radości ma wymowę soteriologiczną, bo zmartwychwstanie uczyniło z cierpienia

²³ Zob. Jan Paweł II, *Złódek i krzyż mówią o miłości Boga*, „L'Osservatore Romano” 21 (2000), nr 5, s. 22-23; Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Watykan 1995, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html (dostęp 5.09.2021), nr 1.

²⁴ Zob. Paweł VI, Adhortacja apostołska *Evangelii nuntiandi*, Watykan 1975, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/evangelii_nuntiandi.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 7 [dalej EN].

²⁵ Jan Paweł II, *Radość serca*, „L'Osservatore Romano” 23 (2002), nr 2, s. 19.

²⁶ Zob. RMis nr 18-20.

²⁷ Zob. GeE nr 124.

²⁸ Zob. EG nr 141.

²⁹ Zob. tamże, nr 120.

³⁰ Zob. RMis nr 11, 23.

³¹ Zob. Jan Paweł II, List apostołski *Salvifici dororis*, Watykan 1984, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/salvifici.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 14-19 [dalej SD].

³² Zob. Jan Paweł II, List apostołski *Novo millennio ineunte*, Watykan 2001, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_letters/2001/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 25-26 [dalej NMI].

podstawę zbawienia i otworzyło świat na Boga³³. Ewangelia, w której centrum jest krzyż Chrystusa, jest zachętą do radości³⁴. Pan zmarł twychwstał, przychodząc do uczniów, przyniósł im radość paschalną (zob. J 16, 20; 20, 20)³⁵, która jest podstawą i mocą misji Kościoła³⁶.

Radość jest również owocem (doskonałością) działania Ducha Świętego (zob. Ga 5, 22-23)³⁷. Duch Ojca i Syna w życiu wewnętrznym Trójcy jest Osobą-Miłością, ale i Osobą-Darem, z którego wypływają wszelkie dary względem stworzeń³⁸. W mocy tego Ducha Mesjasz wypełnił misję odkupienia ludzkości³⁹. Chrystus zapowiedział przyście Poczyciela (zob. J 14, 13. 16 n.), który, jako pierwszy nosiciel Dobrej Nowiny, będzie kontynuował dzieło ewangelizacji. Paraklet, czyli dar Ojca i Syna dla Kościoła, w mocy paschy Chrystusa, wypełnia to zadanie, prowadząc go na drogach misji⁴⁰.

Duch radości „przygotowuje ludzi, uprzedza ich swoją łaską, aby pociągnąć ich do Chrystusa”⁴¹. Poprzez kreatywne przepowiadanie⁴² otwiera On również ludzkie serca i umysły⁴³. Duch Święty ma w sobie podwójny dynamizm przemiany człowieka: dośrodkowy i odśrodkowy. Pierwszy działa w głębi serca, umacniając wiarę i zażyłość z Bogiem, niosąc przy tym radość (por. Ga 5, 22). Siła odśrodkowa

³³ Zob. SD nr 14, 16, 27.

³⁴ Zob. EG nr 5.

³⁵ Zob. DeV nr 24; NMI nr 18-19.

³⁶ Zob. Franciszek, *Aby zwyciężyć konflikty i rasizm. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 8, s. 4.

³⁷ Zob. KKK nr 736, 1832, 2818.

³⁸ DeV nr 10.

³⁹ Tamże, nr 15-21.

⁴⁰ Zob. RMis nr 21; DeV nr 2, 3, 22-26; II Sobór Watykański, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/141-konstytucja-duszpasterska-o-kosciele-w-swiecie-wspolczesnym-gaudium-et-spes.html> *html* (dostęp 5.09.2021), nr 41; KK nr 4; KKK nr 852.

⁴¹ Tamże, nr 737.

⁴² Zob. EG nr 145, 178.

⁴³ Zob. Franciszek, *Zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia*, „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 5, s. 37.

z kolei ma moc posłania z radosnym świadectwem Ewangelii ku ludzkim peryferiom⁴⁴.

2. Misyjna radość Kościoła

2.1. Świadectwo radości

Podstawową formą głoszenia Ewangelii jest świadectwo naśladowania Chrystusa⁴⁵. Dzieje się to zarówno przez głoszone słowo, jak i życie zgodne z przyjętą nauką. Niewątpliwie szczególną inspiracją dla radości ewangelizacyjnej jest postawa Matki Bożej i wielu świętych⁴⁶. Z ewangelizacją związana jest postawa parezji (*parresia*), czyli radosnego zapału misyjnego, ożywionego wiarą, budzącego w samym misjonarzu entuzjazm, śmiałość i otwartość. Ta żarliwość w przepowiadaniu dodaje odwagi w prześladowaniach aż po męczeństwo jako najwyższej formie chrześcijańskiego świadectwa o Chrystusie⁴⁷.

Warto również zaznaczyć, że radość wewnętrzna, rozumiana jako *laetitia*, czyli poszerzenie wielkości serca⁴⁸, jest konstytutywnym

⁴⁴ Zob. Franciszek, *Oby Duch przemienił serca i wydarzenia*, „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 6, s. 22-23.

⁴⁵ Zob. RMis nr 42-43; EN nr 41.

⁴⁶ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, Watykan 1993, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 107.

⁴⁷ Zob. RMis nr 45. Termin parezja (*parresia*) oznacza również entuzjazm i odwagę w proklamowaniu (Dz 2, 29; 4, 13, 29, 31; 9, 27, 28; 13, 46; 14, 3; 18, 26; 19, 8, 26; 28, 31 (zob. tamże, nr 24). Jest on też śmiałością w swobodnym mówieniu oraz trwałym zapałem ewangelizacyjnym umocnionym przez Chrystusa (Mk 6, 50; Mt 28, 20). Pobudza do głoszenia Chrystusa. Jest to zdolność do życia otwartego na Boga i braci (Dz 4, 29; 9, 28; 28, 31; 2 Kor 3, 12; Ef 3, 12; Hbr 3, 6; 10, 19) (zob. GeE nr 129). Jest ona pieczęcią Ducha, wiarygodnym świadectwem głoszenia, daje szczęście i pewność do chlubienia się głoszoną Ewangelią, jest niezachwianą ufnością w wierność Świadka, który zapewnia trwale więzi z Bogiem (Rz 8, 39) (zob. tamże, nr 132).

⁴⁸ Zob. Franciszek, Adhortacja apostołska *Amoris laetitia*, Watykan 2016, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 126 [dalej AL].

językiem chrześcijanina w przekazie wiary⁴⁹. Należy więc pielęgnować „słodką i pełną pociechy radość ewangelizowania” nawet przez łązy⁵⁰. Najbardziej intensywną i owocną radością jest ta, która, zapominając o sobie, rodzi się w momencie sprawiania komuś szczęścia⁵¹. Warunkiem radości jest trwanie w Chrystusie (J 15, 11), a wytrwanie w Nim do końca gwarantuje szczęście wieczne (J 16, 20.22)⁵².

2.2. Radość misyjna Pięćdziesiątnicy

Paraklet, który zstąpił na Apostołów i Maryję, nappełnił ich radością i mocą, czyniąc świadkami Chrystusa (Dz 1, 4. 5. 8.)⁵³. W proklamowaniu Radosnej Nowiny Apostołowie trwali nieustannie w komunii z Duchem Świętym⁵⁴. Pierwsza wspólnota chrześcijańska, opisana w Dziejach Apostolskich, promieniowała „radością i prostotą serca” (Dz 2, 46). Postawa ta miała w sobie szczególną moc ewangelizacyjną, polegającą na świadectwie radości w Duchu, otwartości na innych, braterstwie, Eucharystii i czynach miłosierdzia⁵⁵.

Rozrastaniu się Kościoła towarzyszyła „pociecha Ducha Świętego” (Dz 9, 31). Nie opuszczała ona również świadków i wyznawców Chrystusa podczas prześladowań. Tak na przykład było z Pawłem i Barnabą w Antiochii Pizydyjskiej. Ich wewnętrzna i zewnętrzna promiennność nie pozwalała im zrażać się przeciwnościami. Mimo represji, tym bardziej z radością i męstwem głosili Chrystusa zmarłychwstałego. Filip, w którego wsłuchane były liczne tłumy, czynił wielkie cuda i znaki względem chorych i opętanych. Efektem tego była powszechna radość, która pojawiła się wśród mieszkańców miasta (zob. Dz 8, 8). Kościołowi towarzyszył więc entuzjazm od początku jego misji i był on narzędziem oraz atutem w głoszeniu Radosnej

⁴⁹ Franciszek, *Nieskończona miłość Najświętszej Trójcy*, „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 6, s. 36.

⁵⁰ EN, nr 80.

⁵¹ Zob. AL nr 129.

⁵² Zob. GeE nr 124.

⁵³ Zob. DeV nr 30-31.

⁵⁴ Zob. tamże, nr 5.

⁵⁵ Zob. RMis nr 26.

Nowiny o Chrystusie⁵⁶. Nawet w chwili pokus lęku i zwątpienia, gdy trwali na modlitwie, prosząc Boga o paręję (Dz 4, 29), miejsce ich przebywania zadrżało, oni natomiast, napełnieni Duchem Świętym, z mocą przepowiadali Ewangelię (Dz 4, 31)⁵⁷.

Dla współczesnych misjonarzy wzorem w służbie Ewangelii są pierwsi chrześcijanie, a także całe mnóstwo świadków, którzy na przestrzeni dziejów, pełni duchowej radości i niezłomnej odwagi, dali świadectwo o Chrystusie. Zarówno u początków, jak i współcześnie wyznawca Chrystusa zawsze jest poddawany próbie, ale dzięki radosnemu świadectwu ewangelicznemu możliwe jest wytrwanie do końca⁵⁸.

2.3. Kościół współczesny radośnie obdarowujący Ewangelią⁵⁹

Każdy ochrzczony, w różnym stopniu funkcji i charyzmatów, mających ewangelizacyjną moc przyciągania⁶⁰, jest odpowiedzialny za misję⁶¹. Wielu spośród wyznawców Chrystusa otrzymuje od Boga specjalne powołanie misyjne, które realizuje w ramach misji *ad gentes*. Podobnie jak w dniu Pięćdziesiątnicy, Duch Święty w darach hierarchicznych i charyzmatycznych (1 Kor 12, 4 n.) rozbudza w sercach chrześcijan entuzjazm misyjny⁶², powodując „wielkie rozradowanie duszy”⁶³. Radosny zapał współczesnego misjonarza wyrasta z bliskości Chrystusa oraz z głębokiego przekonania o istnieniu w jednostkach

⁵⁶ Zob. Jan Paweł II, *Płodność Pięćdziesiątnicy*, w: Jan Paweł II, *Wierzę w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela. Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II na temat Credo Kościoła*, Watykan 1992, t. 3, s. 128; GeE nr 93.

⁵⁷ Zob. tamże, nr 133; EN nr 80.

⁵⁸ Zob. EG nr 263.

⁵⁹ „Jak bardzo chciałbym znaleźć odpowiednie słowa, aby zachęcić do ewangelizacji bardziej gorliwej, radosnej, ofiarnej, śmiałej, zawsze pełnej miłości i zdolnej do zarażenia innych” (tamże, nr 261).

⁶⁰ Zob. tamże, nr 121.

⁶¹ Zob. DM nr 6, 23; R. Skrzypczak, *Osoba i misja*, dz. cyt., s. 367.

⁶² Zob. Jan Paweł II, *Kościół misyjny*, w: *Wierzę w Kościół, jeden, święty, powszechny i apostołski. Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II na temat Credo Kościoła*, Watykan 1996, t. 4, s. 572.

⁶³ EN nr 75.

i świecie pragnienia Boga, prowadzącego do zbawienia⁶⁴. Również moc świadectwa misyjnego tkwi w przeżywaniu błogosławieństw i zasad, na podstawie których dokona się sąd Boży⁶⁵.

Źródłem najgłębszej radości w ewangelizacji jest miłość do Chrystusa i do drugiego człowieka⁶⁶. Bardzo cenne jest tu świadectwo biskupów⁶⁷, kapłanów⁶⁸, sióstr zakonnych i osób świeckich, którzy, z narażeniem życia, gorliwie poświęcają się służbie Ewangelii. Ich postawy uswiadamią, że „Kościół nie potrzebuje wielu biurokratów i urzędników, ale żarliwych misjonarzy, pochłoniętych entuzjazmem głoszenia prawdziwego życia”⁶⁹. Podobnie jak u Apostołów (zob. Mk 16, 15. 20), przepowiadanie Słowa przez kapłanów może stać się „intensywnym i szczęśliwym doświadczeniem Ducha”, niosącym siłę odnowy i wzrostu wiary⁷⁰. Powinno się to dokonywać poprzez serdeczność, „ciepło tonu jego głosu, spokojny styl jego zdań, radość jego gestów”⁷¹. Lud słuchający, dotknięty tak głoszonym słowem, otwiera wtedy serce na Boga⁷².

Radością Kościoła jest podjęcie ryzyka poświęcenia życia dla Boga⁷³, dokonywane przez osoby życia konsekrowanego, zarówno na drodze kontemplacyjnej, jak i czynnej⁷⁴. Jezus Chrystus jest „pierwszym Konsekrowanym i pierwszym Posłanym”, a każdy żyjący w Nim, poprzez profesję rad ewangelicznych, uczestniczy również w Jego tajemnicy paschalnej⁷⁵. Przez głębokie życie modlitwy

⁶⁴ Zob. EG nr 265.

⁶⁵ Zob. GeE nr 109.

⁶⁶ Zob. EG nr 268.

⁶⁷ Zob. RMis nr 63-64.

⁶⁸ Zob. tamże, nr 67-68.

⁶⁹ GeE, nr 138.

⁷⁰ EG, nr 135.

⁷¹ Tamże, nr 140.

⁷² Zob. tamże, nr 142.

⁷³ Franciszek, *Odwaga, by podjąć ryzyko. Orędzie na Światowy Dzień Modlitwy o Powołania*, „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 3, s. 6.

⁷⁴ Zob. RMis nr 69-70.

⁷⁵ *Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego*, „L'Osservatore Romano” 16 (1995), nr 1, s. 45.

i pokuty, ubóstwo, dziewictwo oraz posłuszeństwo dające radość, promieniują względem innych zapałem ewangelizacyjnym⁷⁶. Istotne jest tu świadectwo życia w komunii wspólnot napełnionych weselem i Duchem Świętym (Dz 13, 52) jako misyjny znak i siła prowadząca do Chrystusa⁷⁷.

W ramach powszechnego powołania do świętości misję głoszenia Radosnej Nowiny w posłannictwie Kościoła mają również przedstawiciele laikatu, którzy jako Lud Boży na mocy chrztu na swój sposób uczestniczą w Chrystusowym urzędzie kapłańskim, prorockim i królewskim⁷⁸. Poprzez świadectwo wykonywania codziennych zajęć z miłością również świeccy dążą do zbawienia w Kościele. Naśladując Chrystusa w świadectwie radości, świeccy stają się ewangelizacyjnym darem dla swoich współmałżonków, starszych i młodszych członków rodzin, a także dla współpracowników lub pełniących służbę publiczną⁷⁹.

Świeccy swoją radosną gorliwością apostołską, często posuniętą aż do heroizmu i męczeństwa, stają się prawdziwymi świadkami Chrystusa przełomu tysiącleci⁸⁰. Siłą ich ewangelizacyjnego entuzjazmu są sakramenty, zwłaszcza: chrzest, bierzmowanie i Eucharystia, z których płynie radość w wymiarze wspólnotowym, aby dzielić się nią z innymi (Dz 20, 35; 2 Kor 9, 7). Braterska miłość pomnaża radość z powodu dobra, jakiego doznali inni (Rz 12, 15)⁸¹.

⁷⁶ Zob. tamże, s. 46.

⁷⁷ Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Vita consecrata*, Watykan 1996, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031996_vita-consecrata.html (dostęp 5.09.2021), nr 45-46, 72, 76-81.

⁷⁸ Zob. RMis, nr 71-72; Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Christifideles laici*, Watykan 1988, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031996_vita-consecrata.html *html* (dostęp 5.09.2021), nr 9, 14, 23, 33.

⁷⁹ Zob. GeE nr 14.

⁸⁰ Zob. Jan Paweł II, *Jesteście świadkami Chrystusa w nowym tysiącleciu. Przesłanie Ojca Świętego do uczestników Światowego Kongresu Katolików Świeckich w Rzymie*, „L'Osservatore Romano” 23 (2001), nr 2, s. 40-41.

⁸¹ Zob. GeE nr 128.

Dla starszych Kościołów, które zagubiły ducha radości, prawdziwym „zaczynem ducha misyjnego” i entuzjazmu wiary są młode wspólnoty i Kościoły. One to znajdują prawdziwą ewangelizacyjną radość żyjąc podobnie jak pierwsi chrześcijanie, w duchu Błogosławieństw i czerpiąc z kontemplacji oraz żywego doświadczenia Boga⁸². W obliczu wzmagających się prześladowań chrześcijan, Jezus Chrystus wzywa również do radości w godzinie próby wiary, ze względu na Jego sprawę. Za to poświęcenie oferuje każdemu „życie prawdziwe, szczęście, dla którego zostaliśmy stworzeni”⁸³.

* * *

Porównując nauczanie obu papieży na temat misyjnej radości, można bez trudu zauważyć ich komplementarność. Obaj bowiem korzystają z bogatych źródeł biblijnych i nauczania Kościoła, zwłaszcza Soboru Watykańskiego II. W kwestii znaczenia radości chrześcijańskiej w ewangelizacji często odwołują się do nauczania swoich poprzedników, zwłaszcza Pawła VI⁸⁴. Opierając się na tak solidnych podstawach, warto również podkreślić specyfikę myśli o tego rodzaju radości zarówno u Jana Pawła II, jak i Franciszka.

Jan Paweł II, jako wybitny umysł i mistyk, korzysta z bogactwa duchowego i intelektualnego Kościoła, ujmując tę radość w świetle myśli Ojców Kościoła czy wielkich świętych doktorów. Widzi on radość jako szczególną wartość życia nadprzyrodzonego w człowieku, wypływającą z głębokiego doświadczenia Bożej miłości i świętości. Z tego wewnętrznego przeżycia wypływa misyjny imperatyw.

Wobec aktualnych trudności wewnętrznych takich jak brak gorliwości, radości i nadziei⁸⁵ papież Polak stwierdza, że misje odnawiają sam Kościół. Dzieje się to poprzez wzmocnienie wiary i tożsamości

⁸² RMis nr 91.

⁸³ GeE nr 1.

⁸⁴ Zob. T. Szyszka, *W jaki sposób głosimy Ewangelię?*, w: Z. Sobolewski, J. Różański, K. Szymczycha, A. Sochal (red.), *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapału*, Warszawa 2015, s. 204-205.

⁸⁵ Zob. RMis nr 36.

chrześcijańskiej, nadając tym samym chrześcijaństwu nowy entuzjizm i sens⁸⁶. W perspektywie trzeciego tysiąclecia misyjny horyzont powinien zawierać „apostolską troskę o przekazywanie innym światła i radości wiary”⁸⁷. Zdaniem Jana Pawła II istnieje pilna potrzeba troski o powołania misyjne w obliczu ich gwałtownego spadku. Istotną w tym rolę odgrywają chrześcijańskie rodziny, aby wspólna modlitwa, służba bliźniemu i uczestnictwo w życiu Kościoła budziły powołania wśród młodych ku radości rodziców i Ludu Bożego⁸⁸. Jan Paweł II widzi w misjonarzach ludzi błogosławieństw (por. Mt 5, 1-12), których szczególną rolę w świecie udręczonym problemami i pesymizmem jest wewnętrzna radość płynąca z wiary, która prowadzi do Chrystusa⁸⁹.

Papież Franciszek z kolei, jako jezuita, opisuje ewangelizacyjną radość przez pryzmat szczególnych dokonań misyjnych swoich konsekrowanych współbraci na przestrzeni wieków. Jako duszpasterz, podkreśla dynamiczny, praktyczny i namacalny wymiar radości jako owocu Bożej obecności tu i teraz, w kontekście ubogich, maluczkich i prostaczków. Działalność misyjna, której istotnym elementem jest radość, ma szczególne znaczenie na peryferiach ludzkiego życia, gdzie człowiek tak bardzo potrzebuje radości Ewangelii i związanej z nią promocji ludzkiej.

Franciszek dostrzega źródło radości w osobistym i przemieniającym spotkaniu każdego człowieka z Chrystusem i Jego miłością. Stwierdza, że drogi ewangelizacyjne Kościoła na najbliższe lata powinny być naznaczone nowym etapem zawierającym radość⁹⁰. Jest to alternatywa i odpowiedź na współczesny smutek pochodzący z konsumpcji, wygód i chciwości, które wykluczają z życia obecność i relację z Bogiem. Według niego doświadczenie ewangelizacyjnej radości jest możliwe również pośród codziennych spraw⁹¹, gdy można się nią

⁸⁶ Zob. tamże, nr 2.

⁸⁷ Tamże, nr 86.

⁸⁸ Zob. RMis 79-80.

⁸⁹ Zob. tamże, nr 91.

⁹⁰ Zob. EG nr 1, 264-267.

⁹¹ Zob. tamże, nr 4.

dzielić z innymi „w jakimkolwiek miejscu, na ulicy, na placu, przy pracy, na drodze”⁹².

Papież Franciszek twierdzi, że prawdziwa misja polega na ofiarowaniu się innym, dlatego ewangelizator powinien umieć rezygnować z wygodnego poczucia bezpieczeństwa i izolacji. Powinien on z pasją, odwagą oraz „słodką i pełną pociechy radością ewangelizowania” głosić Ewangelię⁹³. Potrzebne jest w tym jednak duszpasterskie i misyjne nawrócenie, aby wszędzie na świecie trwał nieustanny stan misji⁹⁴. Przemiana ta ma dotyczyć zwyczajów, stylów i schematów oraz struktur kościelnych⁹⁵, aby orędzie ewangeliczne było komunikowane w sposób kreatywny. Franciszek mocno podkreśla potrzebę radosnego, ewangelizacyjnego otwarcia Kościoła i nieustannego wychodzenia go ku innym, zwłaszcza ubogim i wykluczonym. Służy to uzdrowieniu świata ze współczesnych duchowych i moralnych chorób niosących smutek. Prawdziwa ewangelizacja uznaje z radością bogactwo i różnorodność kulturową, dlatego wyraża się w formach danej kultury⁹⁶.

Obu papieży w tym temacie łączy potrzeba głębokiej relacji z Bogiem, miłość do Kościoła i radosna otwartość na nowe horyzonty misyjne. Również w postawie świadectwa życia wspomnianych pasterzy Kościoła, obok cech i walorów osobowych, nie bez znaczenia jest również ich pochodzenie. Latynoamerykańska siła wyrazu ewangelizacyjnego entuzjazmu pasterza z Argentyny jest zupełnie odmienna niż radość papieża o słowiańskim rodowodzie. Radość chrześcijańska, jako dar Boga dla Kościoła, jest więc dziś koniecznym narzędziem głoszenia Ewangelii.

⁹² Tamże, nr 127.

⁹³ Zob. tamże, nr 6-10.

⁹⁴ Zob. tamże, nr 25.

⁹⁵ Zob. tamże, nr 27.

⁹⁶ Zob. tamże, nr 116-118.

Streszczenie

Nauczanie Jana Pawła II i papieża Franciszka ma wiele punktów wspólnych. Jednym z nich jest chrześcijańskie rozumienie radości misyjnej, które jest tematem tego artykułu. Określa radość w świetle Słowa Bożego i nauczania Kościoła. Wyjaśnia również wpływ radości chrześcijańskiej, która pochodzi od Boga, na posłannictwo misyjne Kościoła wczoraj i dziś. Promieniowanie radości jest istotnym elementem głoszenia Ewangelii. Tak było u początku działalności misyjnej Kościoła. Współcześnie istnieje pilna potrzeba głoszenia Dobrej Nowiny z odnowionym entuzjazmem w świecie pełnym smutku i dekadencji. Obaj papieże są z tym zgodni.

Słowa klucze: Jan Paweł II, Franciszek, ewangelizacja, radość, entuzjazm, głoszenie, Ewangelia, misje

Summary

The teachings of John Paul II and Pope Francis have many common points. One of them is the Christian understanding of the joy of mission, which is the topic of this article. It defines joy in the light of God's Word and the Church's teaching. It also explains the influence of Christian joy, which comes from God, on the mission of the Church yesterday and today. The radiation of joy is an essential element of proclaiming the Gospel. There is an urgent need to proclaim Good News with renewed enthusiasm. Both Popes agree on this.

Key words: John Paul II, Francis, evangelization, joy, enthusiasm, proclaiming, Gospel, mission

Bibliografia

- Franciszek, *Aby zwyciężyć konflikty i rasizm. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 8, s. 4-6.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, Watykan 2016, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html *html* (dostęp 5.09.2021).
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Watykan 2013, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html (dostęp 5.09.2021).

- Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*, Watykan 2018, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20180319_gaudete-et-exsultate.html (dostęp 5.09.2021).
- Franciszek, *Dom i matka wszystkich. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, „L'Osservatore Romano” 35 (2014) nr 7, s. 4-5.
- Franciszek, *Liturgia zachęca nas do radości*, „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 1, s. 53-54.
- Franciszek, *Nieskończona miłość Najświętszej Trójcy*, „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 6, s. 36.
- Franciszek, *Oby Duch przemienił serca i wydarzenia*, „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 6, s. 22-23.
- Franciszek, *Odwaga, by podjąć ryzyko. Orędzie na Światowy Dzień Modlitw o Powołania*, „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 3, s. 5-7.
- Franciszek, *Zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia*, „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 5, s. 36-37.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, Watykan 1998, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031996_vita-consecrata.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, Watykan 1996, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031996_vita-consecrata.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et Vivificantem*, Watykan 1986, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_18051986_dominum-et-vivificantem.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Watykan 1995, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, Watykan 1990, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, Watykan 1993, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, *Jesteście świadkami Chrystusa w nowym tysiącleciu. Przesłanie Ojca Świętego do uczestników Światowego Kongresu Katolików Świeckich w Rzymie*, „L'Osservatore Romano” 23 (2001), nr 2, s. 39-41.
- Jan Paweł II, *Kościół misyjny*, w: *Wierzę w Kościół, jeden, święty, powszechny i apostołski. Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II na temat Credo Kościoła*, Watykan 1996, t. 4, s. 569-572.

- Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini*, Watykan 1998, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_letters/1998/documents/hf_jp-ii_apl_05071998_dies-domini.html (dostęp 5.09.2022).
- Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, Watykan 2001, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_letters/2001/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, List apostolski *Salvifici doris*, Watykan 1984, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/salvifici.html (dostęp 5.09.2021).
- Jan Paweł II, *Pieśń Iz 12, 1-6 – radość wyzwolonego ludu*, „L'Osservatore Romano” 23 (2002), nr 7-8, s. 47-48.
- Jan Paweł II, *Plodność Pięćdziesiątnicy*, w: Jan Paweł II, *Wierzę w Ducha Świętego, Pana i Ożywcielea. Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II na temat Credo Kościoła*, Watykan 1992, t. 3, s. 126-130.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1995.
- Jan Paweł II, *Radość serca*, „L'Osservatore Romano” 23 (2002), nr 2, s. 19.
- Jan Paweł II, *Żłóbek i krzyż mówią o miłości Boga*, „L'Osservatore Romano” 21 (2000), nr 5, s. 22-23.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kluj W., *Teologiczne podstawy misji według Jana Pawła II*, Warszawa 2008.
- Léon-Dufour X., *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1994, s. 845-849.
- Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego*, „L'Osservatore Romano” 16 (1995), nr 1, s. 44-46.
- Paciorek A., *Radość*, w: H. Witczyk (red.), *Nowy słownik teologii biblijnej*, Lublin–Kielce 2017, s. 768-769.
- Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*, Watykan 1975, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/evangelii_nuntiandi.html (dostęp 5.09.2021).
- Skrzypczak R., *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, Lublin 2005.
- Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/166-dekret-o-dzialalnosci-misyjnej-kosciola-ad-gentes-divinitus.html> (dostęp 5.09.2021).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/113-konstytucjadogmatyczna-o-kosciele-lumen-gentium.html> (dostęp 5.09.2021).
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/141-konstytucja-duszpasterska-o-kosciele-w-swiecie-wspolczesnym-gaudium-et-spes.html> (dostęp 5.09.2021).

Szyszka T., *W jaki sposób głosimy Ewangelię?*, w: Z. Sobolewski, J. Róžański, K. Szymczycha, A. Sochal (red.), *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapalu*, Warszawa 2015, s. 190-217.

Żynel A., *Radość*, w: Z. Pawlak (red.), *Katolicyzm*, Poznań 1982, s. 324-325.

Biogram

Ks. Karol Lipczyński – prezbiter diecezji drohiczyńskiej; licencjusz (2004) i magister (2015) teologii; doktorant WT UKSW w Warszawie; zainteresowania badawcze: ewangelizacja; współczesne prześladowania i męczeństwo chrześcijan i ich wpływ na dzieło misyjne Kościoła. E-mail: xkaroll@wp.pl